

Nie každý mýtus je proti rozumu

Roman Cardal

8. apríla 2022 ✚ *Spoločnosť*

Zdroj: wikimedia commons

Keď sa dnes turisti z celého sveta vyberú na dovolenku do Grécka, zvyčajne ani netušia, že navštevujú krajinu, z ktorej antického dedičstva stále žijú. Nebyť starovekých Grékov, na Západe by bolo všetko inak. Len si predstavte, čo by sa stalo, keby v roku 490 pred Kr. a potom o desať rokov neskôr, boli podľahli masívnej perzskej invázii. V Herodotovi sa dočítame, že Peržania chceli dobyť Grécko, aby zaútočili na ďalšie časti Európy. Tento staroveký grécky historik vo svojich dejinách opisuje pamätný rozhovor, ktorý sa mal odohrať medzi perzským kráľom a jeho generálmi pred druhou výpravou proti gréckym mestám.

Tamojší vojenský experti nemali na ňu rovnaký názor. Niektorí poukazovali na obrovskú perzskú prevahu, ktorej Gréci kvôli svojej malosti nemôžu úspešne čeliť. Jeden z vojvodcov si však bol vedomý nebezpečenstva, ktoré by mohlo prekaziť perzské plány a ktoré sa nakoniec aj naplnilo. Hoci to väčšina vtedajších vojenských analytikov vôbec nepredpokladala, početne mnohonásobne slabší Gréci odolali obrovskej perzskej armáde a zabránili tak jej ďalšej expanzii na západ.

V skutočnosti bolo oveľa jednoduchšie predstaviť si státisíce vojakov valiacich sa do Európy cez dobyté grécke územia. Keby k tomu bolo vtedy došlo, dnešné západné krajiny by pravdepodobne mali orientálny charakter. Ľudia na ich území by mysleli, cítili a konali radikálne inak, ako v skutočnosti myslia, cítia a konajú. Pravdepodobne by nechodili na letné dovolenky do Grécka ani nikam inam, pretože by nemali moderné dopravné prostriedky. Autá a lietadlá by sa neobjavovali ani v ľudských snoch, nieto ešte v samotnej realite. Život v oblastiach dobytých východnými národmi by sa odvíjal tak, žeby v ňom nebolo možné zaznamenať nijaké významné zmeny. Idea pokroku je totižto niečo, čo orientálna mentalita nedokáže pochopiť. Udalosti sa však vyvíjali inak, než sme si ich podmienovacím spôsobom vykreslili. Gréci zvíťazili a vďaka tomu orientálny despotizmus zostal na východ od hraníc starej Európy.

Nieko by si mohol myslieť, že zaoberať sa hypotetickými scenármi z minulosti je zbytočné, pretože pri našich rozhodnutiach ich nemožno nijako využiť. To, čo sa už stalo, ani to, čo sa v minulosti nestalo, už nepodlieha ľudskému rozhodovaniu a moci. O tom niet pochýb, ale tvrdenie, že vedomie náhodnosti

minulých dejín nemá žiadny vplyv na naše súčasné rozhodnutia, nemá s pravdou nič spoločné. Ak si totiž dostatočne silne uvedomíme, že minulé dejiny mohli mať iný charakter, začneme si uvedomovať, že podobné uvažovanie platí aj pre súčasné i budúce udalosti. Svojimi rozhodnutiami ich vyvolávame alebo im predchádzame, a to určite nebude bez významného vplyvu na životy našich potomkov. Ustálené slovné spojenie „*historia magistra vitae*“ nie je len vzletná rétorická fráza. Zachytáva hlbokú pravdu, že **vedomie minulosti má hlboký vplyv na súčasné a budúce udalosti.**

Z tohto pohľadu môžeme pochopiť, prečo ľudia v predkresťanskom období považovali svoje mytológie za také dôležité. Mýty predstavovali hlboký obsah ich vedomia a toto vedomie sa premietalo do činov, ktorými boli modelované dejiny tej-ktorej krajiny. Lapidárne povedané, **aké boli mýty, taká bola aj realita ľudského sveta.** Ak sa pozrieme do histórie starovekého Orientu, zistíme, že väčšinu času boli tamojší ľudia podriadení tvrdej vôli samovládcom. Ťarchu despotizmu mohla zľahčiť iba šťastná povaha panovníkov, ktorá sa však u nich vyskytovala len zriedka. Vládcovia chápali a boli chápaní ako tí, ktorí vykonávajú vôľu bohov, a táto vôľa sa nevyznačovala veľkým ohľadom na záujmy jednotlivcov. Ich neúprosné konanie bolo dokonale kryté požiadavkami mýtov, ktoré vyznávali.

Vieme, že niektorí Gréci dokázali prekonať despotické ponímanie vlády. Ako je to možné? V ich vedomí muselo byť prítomné čosi, čo toto víťazstvo nad tyraniou umožňovalo. Nie je ťažké ukázať, že ich filozofia (ak odhliadneme od sofistických a skeptických extrémov) bola nezlučiteľná so životom pod despotickou mocou. Pri hľadaní príčin slobodomyselnosti Grékov však môžeme ísť ešte ďalej, dokonca až do obdobia, ktoré predchádzalo vzniku filozofie.

Výnimočný bol totiž nielen ich „vynález“ filozofie, ale aj ich **mýty, ktoré mali úplne výnimočný charakter.** Znalci týchto mýtov poukazujú na to, že už obsahovali neskoršiu filozofiu v stave zárodku. Mýtické príbehy Grékov boli síce vymyslené, rovnako ako mýtické príbehy iných národov, ale vyznačovali sa vlastnosťami, z ktorých sa časom zrodila nová filozofická forma myslenia a života.

Aké boli tieto vlastnosti? V zásade existujú iba tri. **Prvá** je spoločná pre všetky mýty, a preto nie je špecificky grécka. Spočíva v tom, že mýtické udalosti sa týkajú *celej skutočnosti*, súvisia s ľuďmi, bohmi a s celým vesmírom. Druhá a tretia črta sú už typicky grécke. **Druhý** znak si môžeme overiť pri čítaní Homérových a Hésiodových diel. Okamžite si všimneme, že kladú osobitný dôraz na *krásu, harmóniu, poriadok a mieru*. **Po tretie**, pri ich štúdiu môžeme vidieť, že mýtické udalosti nie sú zobrazované ako tajomné udalosti, ktorých motívy sú neznáme. Naopak, každý dej, každé rozhodnutie mýtického hrdinu, každý jeho čin je zdôvodnený motívmi, ktoré sa za nimi skrývajú.

Keď potom došlo k zavrhnutiu mýtických obsahov, myšlienková štruktúra, ktorá v nich bola prítomná, zostala v platnosti – *pozornosť voči celku reality, hľadanie poriadku a kauzálne vysvetľovanie*. Práve toto sa stalo, keď sa filozofia prvýkrát objavila na scéne. Keď sa dnes pozeráme na naše dejiny, vidíme, že vznik modernej vedy bol podstatným spôsobom podmienený existenciou filozofie v západnom kultúrnom a civilizačnom okruhu.

Podobný vzťah platí aj pre filozofiu a mýtus. Zrod filozofie bol v podstate podmienený existenciou gréckej mytológie, ktorá ju niesla v sebe ako to, čo časom dozrievalo a napokon sa od nej oslobodilo ako dieťa z vnútorného prostredia tela svojej matky. Grécke mýty dokázali prebudiť ľudský rozum, pretože v nich bolo

čosi racionálne. Určite nie je náhoda, že aj vo vyspelom období kresťanskej kultúry sa umelci uchýľovali k zobrazovaniu kresťanských motívov prostredníctvom starogréckych (a im zodpovedajúcich starorímskych) mýtov.

Ľudská racionalita nie je čistá; vždy je nesená nejakým materiálnym médiom, ktoré jej umožňuje prejavovať sa s väčšou či menšou intenzitou. Mýtus, poézia a literatúra milujú emotívne nabitý jazyk, a preto nie sú považované za racionálne žánre. To však neznamená, že nemôžu prehovoriť k nášmu rozumu. Naopak. Poučenie, ktoré z nich môžeme vyvodiť, je často väčšie a presvedčivejšie ako poučenie v podobe prísne racionálnych argumentov.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/nie-kazdy-mytus-je-proti-rozumu/>